

Obrączka ślubna – jej historia i znaczenie w tradycji Kościoła prawosławnego

ks. Adam Magruk

Chrześcijańska Akademia Teologiczna
Polska
admagruk@wp.pl

Fr. Adam Magruk, *The Wedding Ring – Its History and Significance in the Tradition of the Orthodox Church*, Elpis, 18 2016: 81-86.

Abstract: In Orthodox Church practice, the Sacrament of Marriage is always preceded by the Rite of Engagement (gr. ἀρραβών), which is a prelude to the main ceremony. It is a sort of assurance that is given by a fiancée and a bridegroom which means that they intend to embark on a path of married life, and the engagement period allows them to prepare for that. This is also borne out by the translation of the ancient Greek term ἀρραβών (Hebrew: ἔραβὼν), which means i.e. a guarantee, surety and pledge. However, Fr. J. Meyendorff interpolates that an engagement (...) is something more than just an obligation or duty. It expresses the actual marriage bond, which lacks only the sublime sacramental object. That is why it is celebrated just before wedding service. Its central moment is the placing on the fingers of the bride and groom wedding rings with the accompanying words of the priest: The servant of God (name) is betrothed to the handmaiden of God (name) in the name of the Father, and of the Son, and of the Holy Spirit. Amen, and The handmaiden of God (name) is betrothed to the servant of God (name), in the name of the Father, and of the Son, and of the Holy Spirit. Amen.

Wedding ring is a sign, proof and pledge of the marriage of the bride and groom. Its circular form has neither beginning nor end, which is a symbol of eternity. The matter of which it is made has to constantly remind the spouses of the fact that they themselves did not put it on their fingers, but the One who is Alpha and the Omega, the First and the Last, the Beginning and the End, and that the love which has joined them together will be often put to the test. However, just as gold is tried in the fire and is not damaged in any way, so their love, in difficult times, will resist arrows of temptations of the enemy of the human race directed at them.

Streszczenie: Sakrament ślubu praktyce Kościoła prawosławnego poprzedzony jest zawsze obrzędem zaręczyn (gr. Ἀρραβών), które stanowi niejako jego preludium. Jest ono swego rodzaju, zapewnieniem ze strony narzeczonych, iż zamierzają oni wstąpić na drogę życia małżeńskiego, do którego pozwala przygotować się okres narzeczeństwa. Potwierdza to także samo tłumaczenie starogreckiego terminu ἀρραβών (z hebr. ἔραβὼν), oznaczające m.in. gwarancję, porękę, zastaw. Ks. J. Meyendorff dodaje jednak, iż zaręczyny (...) są czymś więcej niż zwykłym zobowiązaniem czy obowiązkiem. Wyrażają one rzeczywistość więzi małżeńskiej, której brakuje jedynie podniosłego sakramentalnego dopełnienia. Dlatego właśnie celebrowane jest je tuż przed nabożeństwem ślubu. Jego centralnym momentem jest założenie na palce narzeczonych obrączek wraz z towarzyszącym temu słowach kapłana: Zaręczany jest sługa Boży (imię) ze służebnicą Bożą (imię), w imię Ojca i Syna, i Świętego Ducha. Amen, oraz: Zaręczana jest służebnica Boża (imię) ze sługą Bożym (imię), w imię Ojca i Syna, i Świętego Ducha. Amen.

Obrączka ślubna jest oznaką, dowodem i rękojmnią zaślubin dwojga narzeczonych. Jej kolista forma, nieposiadająca ani początku, ani końca, która jest symbolem wieczności. Materia, z której się ją wykonuje ma stale przypominać małżonkom o tym, iż to nie oni sami, ale Ten, Który jest Alfą i Omegą, Pierwszym i Ostatnim, Początkiem i Końcem włożył ją na ich ręce a miłość, jaka ich połączyła będzie niejednokrotnie wystawiana na próbę, lecz tak jak prawdziwe złoto doświadczane w ogniu nie ulegnie jakimkolwiek uszkodzeniu, tak i ich miłość w chwilach trudnych odpierać będzie strzały pokus jakie kierować w nich będzie wróg rodzaju ludzkiego.

Keywords: wedding ring, rite of engagement, sacrament of marriage, Orthodoxy

Słowa kluczowe: obrączka, obrzęd zaręczyn, sakrament ślubu, prawosławie

Wstęp

Sakrament Ślubu praktyce Kościoła Prawosławnego poprzedzony jest zawsze obrzędem zaręczyn (gr. Ἀρραβών), które stanowi niejako jego preludium. Jest ono swego rodzaju zapewnieniem ze strony narzeczonych, iż zamierzają oni wstąpić na drogę życia małżeńskiego, do którego pozwala przygotować się okres narzeczeństwa¹. Potwierdza to także

samo tłumaczenie starogreckiego terminu ἀρραβών (hebr. ἔραβὼν), oznaczające m.in. „gwarancję”, „porękę”, „zastaw”².

ojcu przyszłej panny młodej, która była swego rodzaju wykupem kobiety od jej rodziny). Ze względu jednak na to, że chrześcijanie mieli w zwyczaju rozpoczynać każde ważne wydarzenie w swoim życiu od modlitwy – prośby do Boga o Jego błogosławieństwo, Kościół udziela takiej właśnie możliwości w postaci rytu zaręczyn, który dziś w większości przypadków ma miejsce w dniu ślubu i odbywa się w przedsionku świątyni, co jest nawiązaniem do dawnej praktyki jego sprawowania poza murami Kościoła. Г.И. Шиманский, *Литургика: Таинства и обряды*, wyd. Сретенский Монастырь, Москва 2003, s. 112-113, przym. 1. Πρωτοπρ. Κωνσταντίνος Καλλίνικος, *Ο χριστιανικός ναός και τα τελούμενα εν αυτό*, wyd. Κασσιάνδρα Μ. Γρηγόρη, Αθήνα 1969, s. 506. E. Θεοδώρου, *Μηστοεία*, [w:] *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, t. 8, Αθήνα 1963, s. 1235.

² Co ciekawe, nowogrecki termin *εγγύηση* - „gwarancja”, w starej grece używany był właśnie na oznaczenie pojęcia: „zaręczyny”, zaś *εγγυητός/εγγυητή* określano: „zaręczonego”, „zaślubionego”/„zaręczoną”, „zaślubio-

¹ Początkowo, jako uznawane za akt czysto świecki, sprawowane było ono oddzielnie od właściwego nabożeństwa Ślubu. Odbywało się zazwyczaj w domu narzeczonych, w obecności najbliższej rodziny. Towarzyszyły mu uroczyste podpisanie przysięgi oficjalnego zawarcia w nieokreślonej czasowo przyszłości małżeństwa i wymiana darami (w tradycji starotestamentowych Izraelitów jak również i w prawie asyryjskim i babilońskim mowa jest o zapłacie jedynie ze strony narzeczonego, pewnej sumy pieniędzy

Ks. J. Meyendorff dodaje jednak, iż zaręczyny (...) są czymś więcej niż zwykłym zobowiązaniem czy obowiązkiem. Wyrażają one rzeczywistą więź małżeńską, której brakuje jedynie podniosłego sakramentalnego dopełnienia. Dlatego właśnie celebrowanie się je tuż przed Nabożeństwem Ślubu³. Jego centralnym momentem jest założenie na palce narzeczonych obrączek wraz z towarzyszącymi tej chwili słowami kapłana: *Zaręczany jest sługa Boży (imię) ze służebnicą Bożą (imię), w imię Ojca i Syna, i Świętego Ducha. Amen*, oraz: *Zaręczana jest służebnica Boża (imię) ze sługą Bożym (imię), w imię Ojca i Syna, i Świętego Ducha. Amen*⁴.

Obrączka jest bodajże najbardziej charakterystycznym i rozpoznawalnym dziś symbolem poślubionego człowieka. Warto byłoby zastanowić się w tym miejscu nad jej historią i rolą jej przypisywaną.

1. Świadectwa biblijne i czasy starożytne

Pismo Święte nie szczędzi informacji na temat różnorodności funkcji jakie spełniał pierścień. Spotykany jest on przede wszystkim jako część ozdoby-biżuterii. Judyta na ten przykład, by przyciągnąć wzrok mężczyzn – a zwłaszcza Holofernesa – oprócz łańcuszków, bransolet, kolczyków i innych ozdób nakłada również pierścień⁵. O jego dekoracyjnej roli wspomina także prorok Izajasz w swej mowie skierowanej przeciwko wyniosłym mieszkańcom Jerozolimy⁶. W innych miejscach Biblii przybiera ono inne znaczenie. Jest symbolem władzy, godności, szacunku, czci i szacunku. W Księdze Rodzaju pierścień z pieczęcią, obok laski i sznura stanowi insygnia przywódcy szczepu⁷. Z kolei Faraon, mianując Józefa zarządcą całego Egiptu, zdejmując swój pierścień z palca i wkłada go na palec pierworodnego Racheli⁸, zaś król Dariusz pieczętuje nim wejście do jaskini lwów, do której na jego rozkaz wrzucono proroka Daniela⁹, a Aswersus wręczając sygnet Hamanowi, daje mu w ten sposób wolną rękę w kwestii traktowania Żydów¹⁰. W przypowieści o synu marnotrawnym natomiast, staje się on symbolem przywrócenia synowskiej godności¹¹. Według informacji zawartych w Liście apostoła Jakuba, złoty pierścień jest jednym ze znaków rozpoznawczych człowieka bogatego¹². Do tych i innych miejsc Słowa Bożego,

które odnoszą się do zastosowania pierścienia nawiązuje także modlitwa obrzędu zaręczyn, rozpoczynająca się od słów: *Panie Boże nasz, który słudze patriarchy (...)*. Czytamy w niej m.in.: *Ty bowiem, Panie, nakazałeś dać pierścień i pierścieniem umacniać wszystkie umowy. Poprzez pierścień dana została Józefowi władza w Egipcie, poprzez pierścień uczczony został Daniel w kraju babilońskim, poprzez pierścień objawiła się prawda Tamary, poprzez pierścień Ojciec nasz niebieski okazał szczodrość swemu synowi. Powiedziamy bowiem: „Włóżcie pierścień na jego prawicę, zabijcie cielca tuczonego i jedząc radujcie się”¹³.*

W starożytności pierścień był ponadto widzialnym symbolem zawieranego między dwiema stronami porozumienia¹⁴. Przelamany na dwie połowki był znakiem rozpoznawczym osób, których łączyły więzi przyjaźni, partnerskie czy formalne. W życiu codziennym służył on też za pieczęć, która pełniła rolę poświadczającą o tożsamości nadawcy – w przypadku listu, przesyłki, bądź też właściciela-sprzedawcy – w wymianie handlowej¹⁵. W przekonaniu plemion zamieszkujących Bliski Wschód czarodziejские pierścienie chroniły ich przed chorobami i czyhającymi na nich nieszczęściami. W antycznej Grecji ich noszenie było przywilejem jedynie ludzi wolnych. Bardzo ceniono sobie tam pierścień z wrytym herbem lub literami, którego używano zamiast pieczęci¹⁶. Tymczasem, niejednemu azjatyckiemu ludowi, pierścień kojarzył się głównie z niewolnictwem i jak zauważa Reinaud wyrażenia takie jak na przykład: „mieć pierścień w uchu” lub „mieć przekłute ucho”, oznaczało po prostu – „być niewolnikiem”¹⁷. W Rzymie z kolei, godność noszenia złotych pierścieni mieli senatorowie, kapłani Jowisza, rycerze oraz trybunowie wojskowi. Przedstawiciele niższych warstw społecznych jak na przykład plebejusze czy pozbawieni wolności, nosili pierścienie wykonane z metalu, co miało na celu ich odróżnienie od utrzymujących się przy władzy¹⁸. Prawdopodobnie to właśnie w Rzymie po raz pierwszy pojawił się zwyczaj wzajemnej wymiany obrączkami przez zawierających związek małżeński¹⁹, które podobnie jak u starożytnych Etrusków były bardzo proste i wykonywane z żelaza²⁰.

Od około III w. n.e., tradycja Judaizmu rabinistycznego wzbogacona zostaje o nowe, nieznane dotąd elementy w obrzędzie błogosławieństwa młodej pary. Oprócz odmówienia specjalnych modlitw oraz błogosławieństwa kieli-

na⁹. Γ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, wyd. Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα 2008, s. 283. *Słownik grecko-polski*, oprac. O. Jurewicz, t. 1, wyd. PWN, Warszawa 2000, s. 111, 248.

³ Πρωτοπρ. Ιωάννης Μάγερτοφ, *Ο Ορθόδοξος Γάμος*, tłum. na j. grecki – αρχμ. Αθηνάγορας Δικαΐκος, wyd. ΑΚΡΗΤΑΣ, Νέα Σύμρνη 2004, s. 88.

⁴ *Obrzęd zaręczyn, modlitwa na założenie narzeczonym obrączek*. Tekst w j. polskim zacytowany na podstawie: <http://liturgia.cerkiew.pl/euch/malzenstwo/zareczyny.pdf> [dostęp 17.06.2013].

⁵ (Jdt 10, 4). Cytaty Pisma Świętego podano za: *Biblia Tysiąclecia. Pismo święte Starego i Nowego Testamentu*, wyd. Pallotinum, Poznań 2000.

⁶ (Iz 3, 18-21).

⁷ (Rdz 38, 18).

⁸ (Rdz 41, 42).

⁹ (Dn 6, 17-18).

¹⁰ (Est 3, 10-12). Patrz także: (Est 8, 2.8.10).

¹¹ (Łk 15, 22).

¹² (Jk 2, 2).

¹³ *Obrzęd zaręczyn, Modlitwa wypowiedana tuż po założeniu narzeczonym obrączek*. Tekst w j. polskim zacytowany na podstawie: <http://liturgia.cerkiew.pl/euch/malzenstwo/zareczyny.pdf> [dostęp 17.06.2013].

¹⁴ Ν.Γ. Πολίτου, *Γαμήλια σύμβολα*, [w:] *Λαογραφικά σύμμεικτα*, t. Β', Αθήνα 1921, s. 224.

¹⁵ Π.Ι. Σκαλτσής, *Οι συμβολισμοί στην ακολουθία του Γάμου*, [w:] *tenze, Λειτουργικές μελέτες*, t. Α', wyd. Π. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 1999, s. 102.

¹⁶ D. Forster, *Świat symboliki chrześcijańskiej. Leksykon*, tłum. zbiorowe, wyd. PAX, Warszawa 2001, s. 423.

¹⁷ (brak autora), *Δακτύλιος του Αρραβώνα*, [w:] *ΕΣΤΙΑ*, t. 4, nr 86, Αθήνα 1877, s. 541-542.

¹⁸ W tradycji licznych ludów azjatyckich, kobiety do dnia dzisiejszego na dowód bezwzględnej podporządkowania się woli mężczyzny zakładają pierścioneł na nos. Π.Ι. Σκαλτσής, *Οι συμβολισμοί...*, dz. cyt., s. 102.

¹⁹ (brak autora), *Δακτύλιος...*, dz. cyt., s. 541. M. Lurker, *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, wyd. Pallotinum, Poznań 1989, s. 175.

²⁰ D. Forster, *Świat symboliki...*, dz. cyt., s. 423.

cha z winem wspomina się również i o tym, że narzeczony nakłada na palec niewiasty pierścień – obowiązkowo bez kamienia lub innych dodatkowych ozdób – wypowiadając przy tym następujące słowa: *Oto ty jesteś mi poświęcona tym oto pierścieniem, zgodnie z Prawem Mojżesza i Izraela*²¹.

2. Pisma Ojców i nauczycieli Kościoła

Pierwsze wzmianki o zastosowaniu pierścienia na gruncie chrześcijańskim znajdziemy u żyjącego w drugim stuleciu Tertuliana, który informuje, że w jego czasach, tradycja jego noszenia była powszechnie znana wśród pogan, lecz nie miało to żadnego związku z ich życiem religijnym²². Łaciński pisarz dodatkowo zaświadcza, iż chrześcijanie niezwykle szybko zaadoptowali od nich tradycję wręczania sobie obrączek przez pobierające się osoby, co miało na celu potwierdzenie przysięgi jaką składali oni sobie wówczas nawzajem²³. Św. Klemens Aleksandryjski (II w.) w jednym z najbardziej swoich znanych dzieł pt „Pedagog”, zwraca uwagę na to, że pierścień-pieczczę noszony przez chrześcijan powinien mieć wyryty *symbol gołębia bądź ryby lub statek płynący ze sprzyjającym wiatrem, lub harfę, której używał Polikrates, bądź kotwicę, którą naniósł Seleukos na własny sygnet (...)*²⁴. Wzmiankuje on tam również o tym, że mężczyzna „zaopatruje” kobietę w tego rodzaju złoty pierścionek, którym oznaczał przedmioty mające związek z ochroną, zabezpieczeniem domostwa przed niebezpieczeństwami²⁵, podkreślając w ten sposób ważną rolę kobiety, jako reprezentanta głowy rodziny podczas jego nieobecności²⁶. N.G. Politou uważa, że także w tradycji mieszkańców „Wiecznego Miasta”, jedynie narzeczony wręczał swej wybrance obrączkę. Przez wiele stuleci tradycji tej trzymał się również i Kościół, czego potwierdzeniem może być list papieża Mikołaja I – za pontyfikatu którego obrączka staje się już obowiązkowym elementem nabożeństwa ślubnego – do Bułgarów z 866 roku, ale i datowane jeszcze na wiek XIII niemieckie poematy wzmiankują o niej w swej treści²⁷. W średniowiecznych opowiadaniach jednak, niejednokrotnie mowa jest i dawaniu pierścienia tylko ze strony kobiety. Wystarczy choćby przywołać na pamięć siedemnastowieczną grecką powieść pt. „Erotokrios”, w której to Aretusa, przekazując tytułowemu bohaterowi pierścionek,

prosi go by ten nosił go zawsze na swym ręku w znak tego, że jest jej dozgonnym towarzyszem życia²⁸.

Błędem byłoby pominięcie w tym miejscu pouczenia wielkiego kaznodziei św. Jana Chryzostoma (IV w.), u którego pierścieniem określane jest Święty Duch, Jego łaska, którą posłał Chrystus swym apostołom mówiąc: *przyjmijcie i dajcie go (pierścień) wszystkim*²⁹. To właśnie za jego pośrednictwem Zbawiciel zaręczył się z Kościołem³⁰. I choć Złotousty w tym miejscu nie mówi dosłownie o zwyczajach ślubnych panujących w jego epoce, to wyraźnie daje do zrozumienia, że „zastosowanie” zaręczynowej obrączki było już wówczas powszechnie znane.

Jako ciekawostkę należałoby dodać, że wyraźne rozróżnienie między nazywanym obecnie pierścieniem zaręczynowym a samą obrączką pojawia się dopiero około wieku XIV, kiedy to biskup Rzymu Innocenty VI podkreśla już dosadnie konieczność oficjalnego ustanowienia obowiązkowego okresu poprzedzającego ślub, czyli – narzeczeństwa, co „zaowocuje” użyciem pierścienia zaręczynowego przy oświadczeniach. Po raz pierwszy wspomina się o nim w biografii archiduxa Maksymiliana Habsburskiego, który w 1477 r. prosząc o rękę swej wybranki, wręcza jej pierścień z diamentowym kamieniem. To prawdopodobnie właśnie jego „czyn” stał się inspiracją do powstania nowej tradycji zaręczynowej³¹.

Źródła patrystyczne, a wraz z nimi inni znani teolodzy, dostarczają również, interesujących informacji związanych z materią, z której wykonane powinny być ślubne obrączki ale i wyjaśnienia w kwestii „miejsca” na dłoni, w którym jest noszona.

P. Trempelas w swoim „Małym Euchologionie”, na który zsyła się również E. Theodorou³², zaznacza, że zgodnie z przekazem historycznych kodeksów liturgicznych, *potrójna wymiana obrączkami podczas obrzędu zaręczyn odbywa się w taki sposób, aby złota trafiła na koniec do mężczyzny, natomiast srebrna, lub żelazna bądź miedziana do kobiety*³³. Potwierdzają to chociażby kodeksy Narodowej Biblioteki Ateńskiej z XII i XV w., czy też te pochodzące z atoskich wspólnot monastycznych: Wielkiej Ławry i Kotuloumousiou³⁴. Św. Symeon Tessaloniczki (XV w.), jakby na przekór powyższemu zaznacza, iż mężczyźnie powinna być przeznaczona obrączka z żelaza – symbolizującego siłę i moc płci męskiej, natomiast kobiecie ze złota – znaku czystości i delikatności³⁵. Bazując na przekazach innych jeszcze rękopisów z piętnastego stulecia i młodszych, zauważa się, iż narzeczony nosi srebrny, zaś jego wybranka

²¹ M.S. Żeltow zauważa jednak, że w Talmudzie mowa jest nie o pierścieniu a monecie, zaś u jemeńskich Żydów do dnia dzisiejszego pan młody w chwili zaręczyn mówi do swej narzeczonej: *Oto ty jesteś mi poświęcona w tą monetę*. М.С. Желтов, Брак, [w:] *Православная Энциклопедия*, t. 6, wyd. Церковно-научный центр Православная Энциклопедия, Москва 2003, s. 167.

²² Π.Ι. Σκαλτσής, *Οι συμβολισμοί...*, dz. cyt., s. 103.

²³ Πρωτοπρ. Δημήτριος Τζέρπος, *Σύμβολα και συμβολισμοί κατά την τέλεση του Ορθοδόξου Γάμου*, [w:] *tenže, Ο αγιασμός της ζωής των πιστών*, wyd. ΤΗΝΟΣ, Αθήνα 2006, s.72.

²⁴ Κλήμης Αλεξανδρείας, *Παιδαγωγός. Λόγος Γ΄*, [w:] *Έλληνες Πατέρες της Εκκλησίας*, t. 2, wyd. Γρηγόριος ο Παλαμάς, Θεσσαλονίκη 1992, s. 335-337.

²⁵ Tamże, s. 335.

²⁶ Π.Ι. Σκαλτσής, *Οι συμβολισμοί...*, dz. cyt., s. 104.

²⁷ Ν.Γ. Πολίτου, *Γαμήλια σύμβολα...*, dz. cyt., s. 226-227.

²⁸ Π.Ι. Σκαλτσής, *Οι συμβολισμοί...*, dz. cyt., s. 104.

²⁹ Ιωάννης Χρυσόστομος, *Στον Ευτρόπιο. Ομιλία Β΄*, [w:] *Έλληνες Πατέρες...*, dz. cyt., t. 33, s. 147-149.

³⁰ Α.Δ. Βακαλούδη, *Καλλιστεία και γάμος στο Βυζάντιο*, wyd. Αδελφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1998, s. 39.

³¹ (brak autora), *Η ιστορία της βέρας*, <http://www.ourweddingday.gr/index.php/mnuweddinguide/wedding/jewelrynaccessories/42-2011-05-02-16-49-32> [dostęp 20.09.2014].

³² E. Θεοδώρου, *Μνηστεια...*, dz. cyt., s. 1238.

³³ Π.Ν. Τρεμπέλας, *Μικρόν Ευχολόγιον*, t. Α΄, Αθήνα 1950, s. 20.

³⁴ Ν.Γ. Πολίτου, *Γαμήλια σύμβολα...*, dz. cyt., s. 227-228.

³⁵ Συμεών Θεσσαλονίκης, *Περί του τιμίου και νομίμου Γάμου*, [w:] J.- P. Migne, *Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca*, t. 155, Paris 1857-1866, s. 508A.

złoty pierścień. Jeden z najbardziej znanych i czczonych nauczycieli i oświecicieli narodu greckiego – św. Kosmas Aitolos (XVIII w.) tłumaczył to w ten oto związy, ale dobitny sposób: *kobieta powinna być czysta niczym złoto, a mężczyzna silny jak srebro*³⁶. Co ciekawe jednak, do dnia dzisiejszego w „Euchologionie” zachowała się wskazówka – mająca związek z przeciwną do tej ostatniej – o następującej treści: *Kapłan bierze obrączki i podaje najpierw złotą mężczyźnie, a potem srebrną kobiecie*³⁷. Ta z kolei, ma inne, bardziej metaforyczne przesłanie. Mężczyzna przedstawia tu sobą słońce zaś narzeczona zajmuje miejsce księżycy, które otrzymuje światło od tego pierwszego³⁸. Obecnie obrączki obojga narzeczonych w większości przypadków są złote. Kościół pragnie za pomocą takiego zabiegu, jeszcze wyraźniej uwypuklić zachodzącą pomiędzy nimi równość i wzajemne uzupełnianie.

Bardzo interesującym może być również tekst jednego z piętnastowiecznych kodeksów atoskiego Monasteru Pantokratora, który mówi o tym, że kapłan oprócz dwóch obrączek wręcza każdemu z narzeczonych po jednym bochenku chleba. Ci natomiast wymieniają je nawzajem wraz z pierścieniami co miało symbolizować, iż od tej pory wszelkie rzeczy materialne są już wspólne³⁹.

Z twórczości wielu znanych filozofów, pisarzy i historyków starożytności takich jak np.: Plutarch (I-II w.), Gelliusz (II w.), czy Lukian (II w.), czerpiemy wiadomości, z których wynika, że już wówczas przydawano symbolicznej mistycznej roli noszenia pierścienia na palcu serdecznym lewej ręki. Grecy i Rzymianie powszechnie zaakceptowali powyższą tradycję, opierając się głównie na opinii Egipcjan zajmujących się balsamowaniem ciał zmarłych, zgodnie z obserwacjami których, delikatny nerw lub żyła mające swój początek w tymże palcu dociera aż do samego serca⁴⁰ - źródła życia i miłości. Pogląd ten potwierdzi także w swych „Etymologiach”, żyjący ok. pięciu wieków później św. Izydor z Sewilli⁴¹. Kontynuatorem owego egipskiego zwyczaju są dziś m.in.: Amerykanie, Brazylijczycy Irlandczycy czy Grecy, noszący obrączkę na lewej ręce w przeciwieństwie do większości krajów Europy w tym także w Polsce, mieszkańcy których zakładają ją na prawą rękę⁴². Może właśnie stąd czerpie swe źródło dawna polska tradycja grawerowania na obrączkach ślubnych wiersza: *Serce moje i twoje, połącz Boże oboje*⁴³.

Na szczególną uwagę zasługuje także umiejscowienie obrączek jeszcze przed ich nałożeniem na ręce narzeczonych. Według wybitnego greckiego liturgisty I. Phountoulisa, przed rozpoczęciem obrzędu Zaręczyn, obrączki ślubne pierwotnie umieszczano na Ołtarzu (gr. *Αγία Τράπεζα*, cs. *Престол*)⁴⁴. Zwyczaj ten po części został przejęty przez tradycję słowiańską. *Niekiedy kapłan kładzie obrączki na Ołtarzu, jeszcze zanim wyjdzie sprawować nabożeństwo (Ślubu) na środek świątyni; a innym razem wyszedłszy już na nabożeństwo, bierze obrączki i odnosi je do ołtarza, i po powrocie stamtąd rozpoczyna nabożeństwo*⁴⁵ – pisze ks. S. Bułhakow. Abp Beniamin (Rumowski) dodatkowo, nie pozostawia złudzeń co do faktu, że odmawianie oddzielnej modlitwy nad ślubnymi obrączkami oraz ich święcenie jest nieprawidłowe⁴⁶ a tylko co cytowany rosyjski duchowny, idąc za ks. T. Sieredinskim kropienie ich święconą wodą określa *zwyczajem nieprawosławnym i łacińskim*⁴⁷ – ponieważ samo tylko ich dotknięcie do św. Stołu już je uświęca⁴⁸.

Nieco inaczej rzecz ma się w praktyce Kościoła Greckiego. Kapłan kładzie obrączki początkowo na leżącą na *solei*⁴⁹ księgę Ewangelii, z której następnie podaje owe pierścienie ślubne obojgu narzeczonym. To widoczny znak tego, iż Sam Chrystus wręcza symbole miłości i tym samym błogosławi związek-sakrament małżeński, Przezeń ustanowiony⁵⁰, a potrójne czyniony obrączkami znak krzyża nad głowami obojga narzeczonych, to zgodnie z pouczeniem, przywoływanego już świętego Tessałoniczkiego kaznodziei Symeona, cześć oddawana Trójcy Najświętszej⁵¹. To także jarki wzór do naśladowania boskiej jedności, jednomyślności i doskonałej miłości zachodzący między trzema Osobami Trójjedynego Boga jaki stawiany jest także nowożeńcom.

Jedna z modlitw zawartych w dawnych rękopisach, niebędąca już w użyciu liturgicznym Kościoła, podkreśla w znaczący sposób wymiar eschatologiczny błogosławieństwa i wręczenia ślubnych obrączek młodej parze. Owa czynność nazywana jest przez niektórych dziwnym terminem: „zaręczyny Chrztu”, które mają na celu przygotowanie do królewskiego ślubu i stanowią przedsmak życia wiecznego, wesela z Oblubieńcem Kościoła – Chrystusem⁵².

³⁶ N.Γ. Πολίτου, *Γαμιλια σύμβολα...*, dz. cyt., s. 227, przyp. 6.

³⁷ *Obrzęd zaręczyn, odpowiedź skierowana w kierunku sprawującego nabożeństwo kapłana, umieszczona tuż po odmówionej modlitwie: „Panie Boże nasz, który spośród narodów (...)”*. Tekst w j. polskim zacytowany na podstawie: <http://liturgia.cerkiew.pl/euch/malzenstwo/zareczyny.pdf> [dostęp 17.06.2013].

³⁸ E. Θεοδώρου, *Μνηστεια...*, dz. cyt., s. 1238. Π.Ι. Σκαλτσής, *Οι συμβολισμοί...* dz. cyt., s. 105, przyp. 31.

³⁹ Π.Ν. Τρεμπέλας, *Μικρόν...*, dz. cyt., s. 20.

⁴⁰ N.Γ. Πολίτου, *Γαμιλια σύμβολα...*, dz. cyt., s. 226.

⁴¹ Πρωτοπρ. Δημήτριος Τζέρπος, *Σύμβολα και συμβολισμοί...*, dz. cyt., s. 72, przyp. 19.

⁴² (brak autora), *Η ιστορία της βέρας...*, dz. cyt.

⁴³ Na terenie Polski obrączka cieszyła się od wielu stuleci ogromnym szacunkiem najdroższej pamiątki, składanej niekiedy jako wotum dziękczynne za otrzymane łaski przy ikonach, relikwiach świętych. Z czasem zaczęto nawet grawerować na jej wewnętrznej stronie imiona i nazwiska właścicieli

cieli lub tylko datę ślubu a niekiedy również wyrabiano i na jej wierzchu postać węża mającego symbolizować wieczność. M. Korolko, *Leksykon kultury religijnej w Polsce*, wyd. ADAM, Warszawa 1999, s. 372.

⁴⁴ Ι.Μ. Φουντούλης, *Τελετουργικά θέματα*, wyd. Αποστολική Διακονία, Αθήνα 2002, s. 232.

⁴⁵ С.В. Булгаков, *Настольная книга для священнослужителей*, Москва 1913, s. 1241.

⁴⁶ Архиеп. Вениамин (Румовский), *Новая Скрижаль: Объяснение о церкви, о литургии, и о всех службах и утварях*, wyd. Православное Братство Святытеля Филарета Митрополита Московского, Москва 1999, s. 226.

⁴⁷ С.В. Булгаков, *Настольная книга...*, dz. cyt., s. 1241.

⁴⁸ Архиеп. Вениамин (Румовский), *Новая Скрижаль...*, dz. cyt., s. 226.

⁴⁹ W tradycji greckiej nabożeństwo ślubu odbywa się przed samymi Królewskimi Drzwiami (cs. *Царские Врата*), a nie na środku świątyni.

⁵⁰ Ι.Μ. Φουντούλης, *Τελετουργικά...*, dz. cyt., s. 232.

⁵¹ Συμεών Θεσσαλονίκης, *Περί του τιμίου...*, dz. cyt., s. 508D.

⁵² Π.Ι. Σκαλτσής, *Οι συμβολισμοί...*, dz. cyt., s. 106.

Zakończenie

Obrączka ślubna jest oznaką, dowodem i rękojmnią zaślubin dwojga narzeczonych. Jej kolista forma, nieposiadająca ani początku, ani końca, która jest symbolem wieczności⁵³. Materia, z której się ją wykonuje ma stale przypominać małżonkom o tym, iż to nie oni sami, ale Ten, Który jest *Alfą i Omegą, Pierwszym i Ostatnim, Początkiem i Końcem*⁵⁴ włożył ją na ich ręce a miłość, jaka ich połączyła będzie niejednokrotnie wystawiana na próbę, lecz tak jak prawdziwe złoto doświadczane w ogniu nie ulegnie jakemukolwiek uszkodzeniu, tak i ich miłość w chwilach trudnych odpie-

rać będzie strzały pokus jakie kierować w nich będzie wróg rodzaju ludzkiego.

Poniższe słowa słynnego poematu A. Mickiewicza pt. „Pan Tadeusz” niech posłużą za epilog do powyższych rozważań:

(...) *bo serce młode i podróżne,
Wiesz dobrze, jako miewa tentacyje różne;
A wszakże, kiedy okiem rzuci na pierścionek
I przypomni młodzienciek, że już jest małżonek,
Zaraz w nim obcych pokus ostyga gorączka.
Wierzaj mi, wielką siłę ma ślubna obrączka*⁵⁵.

⁵³ D. Forster, *Świat symboliki...* dz. cyt., s. 424.

⁵⁴ (Ap 22, 13).

⁵⁵ A. Mickiewicz, *Pan Tadeusz, czyli Ostatni zajazd na Litwie. Historia szlachecka z r. 1811 i 1812 we dwunastu księgach wierszem*, wyd. Prószyński i S-ka, Warszawa 1996, s. 303.

Bibliografia

Źródła

Pismo Święte i dzieła Ojców oraz nauczycieli Kościoła

Biblia Tysiąclecia. Pismo święte Starego i Nowego Testamentu, wyd. Pallotinum, Poznań 2000.

Κλήμης Αλεξανδρέυς, *Παιδαγωγός. Λόγος Γ΄*, [w:] *Ἑλληνες Πατέρες της Εκκλησίας*, t. 2, wyd. Γρηγόριος ο Παλαμάς, Θεσσαλονίκη 1992, s. 228-405.

Ιωάννης Χρυσόστομος, *Στον Ευτρόπιο. Ομιλία Β΄*, [w:] *Ἑλληνες Πατέρες της Εκκλησίας*, t. 33, wyd. Γρηγόριος ο Παλαμάς, Θεσσαλονίκη 1985, s. 105-168.

Συμεών Θεσσαλονίκης, *Περί του τιμίου και νομίμου Γάμου*, [w:] J.- P. Migne, *Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca*, t. 155, Paris 1857-1866, s. 504-516.

Literatura przedmiotu

(brak autora), *Δακτύλιος του Αρραβώνα*, [w:] *ΕΣΤΙΑ*, t. 4, nr 86, Αθήνα 1877, s. 541-542.

Βακαλούδη Α.Δ., *Καλλιστεία και Γάμος στο Βυζάντιο*, wyd. Αδελφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1998.

Θεοδώρου Ε., *Μνηστεία*, [w:] *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, t. 8, Αθήνα 1963, s. 1235-1238.

Μάγεντορφ Ιωάννης πρωτοπρ., *Ο Ορθόδοξος Γάμος*, tłum. na jęz. grecki – archim. Αθηναγόρας Δικαϊάκος, wyd. ΑΚΡΗΤΑΣ, Νέα Σμύρνη 2004.

Πολίτου Ν.Γ., *Γαμίλια σύμβολα*, [w:] *Λαογραφικά σύμμεικτα*, t. Β΄, Αθήνα 1921, s. 218-267.

Σκαλτσής Π.Ι., *Οι συμβολισμοί στην ακολουθία του Γάμου*, [w:] *tenže, Λειτουργικές μελέτες*, t. Α΄, wyd. Π. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 1999, s. 99-145.

Τζέρπος Δημήτριος πρωτοπρ., *Σύμβολα και συμβολισμοί κατά την τέλεση του Ορθόδοξου Γάμου*, [w:] *tenže, Ο αγιασμός της ζωής των πιστών*, wyd. ΤΗΝΟΣ, Αθήνα 2006, s.67-91.

Φουντούλης Ι.Μ., *Τελετουργικά θέματα*, wyd. Αποστολική Διακονία, Αθήνα 2002.

Желтов М.С., *Брак*, [w:] *Православная Энциклопедия*, t. 6,

wyd. Церковно-научный центр Православная Энциклопедия, Москва 2003, s. 146-181.

Literatura pomocnicza

Forster D., *Świat symboliki chrześcijańskiej. Leksykon*, tłum. zbiorowe, wyd. PAX, Warszawa 2001.

Korolko M., *Leksykon kultury religijnej w Polsce*, wyd. ADAM, Warszawa 1999.

Lurker M., *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, wyd. Pallotinum, Poznań 1989.

Ławreszuk M., *Sakrament małżeństwa. Liturgiczna symbolika i znaczenie sakramentu w Kościele prawosławnym*, Białystok 2014.

Mickiewicz A., *Pan Tadeusz, czyli Ostatni zajazd na Litwie. Historia szlachecka z r. 1811 i 1812 we dwunastu księgach wierszem*, wyd. Prószyński i S-ka, Warszawa 1996.

Słownik grecko-polski, oprac. O. Jurewicz, t. 1, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 2000.

Καλλίνικος Κωνσταντίνος πρωτοπρ., *Ο χριστιανικός ναός και τα τελούμενα εν αυτό*, wyd. Κασσάνδρα Μ. Γρηγόρη, Αθήνα 1969.

Μπαμπινιώτης Γ., *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, wyd. Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα 2008.

Τρεμπέλας Π.Ν., *Μικρόν Ευχολόγιον*, t. Α΄, Αθήνα 1950.

Булгаков С.В., *Настольная книга для священнослужителей*, Москва 1913.

(Румовский) Вениамин архиеп., *Новая Скрижаль: Объяснение о церкви, о литургии, и о всех службах и утварях*, wyd. Православное Братство Святителя Филарета Митрополита Московского, Москва 1999.

Шиманский Г.И., *Литургика: Таинства и обряды*, wyd. Сре-тенский Монастырь, Москва 2003.

Strony internetowe

<http://liturgia.cerkiew.pl/euch/malzenstwo/zareczyny.pdf> [dostęp 17.06.2013].

<http://liturgia.cerkiew.pl/euch/malzenstwo/zareczyny.pdf> [dostęp 17.06.2013].

<http://www.ourweddingday.gr/index.php/mnuweddinguide/wedding/jewelrnyaccessories/42-2011-05-02-16-49-32> [dostęp 20.09.2014].

<http://liturgia.cerkiew.pl/euch/malzenstwo/zareczyny.pdf> [dostęp 17.06.2013].

<http://www.ourweddingday.gr/index.php/mnuweddinguide/wedding/jewelrnyaccessories/41-2011-05-02-16-49-31> [dostęp 20.09.2013].

Rozmiar artykułu: 0,6 arkusza wydawniczego

ΕΛΠΙΣ

CZASOPISMO TEOLOGICZNE
KATEDRY TEOLOGII PRAWOSŁAWNEJ
UNIwersYTETU W BIAŁYMSTOKU

ADRES REDAKCJI

15-097 Białystok, ul. M. Skłodowskiej-Curie 14
tel. 85 745-77-80, e-mail: redakcja@elpis.edu.pl
www.elpis.uwb.edu.pl